

Kyle Harper
Pád Říma
Podíl klimatických
změn a epidemií
na zániku římské
říše

Přeložil Jan Petříček, Maraton,
 Praha 2021, 406 s., 498 Kč,
 ISBN: 978-80-88411-02-4

Naše přetrvávající fascinace Římany alespoň z části plyne z boletivého povědomí o tom, že stáli na neviditelném pokraji změn, které nemohli nijak předvídat... Slova ze závěru knihy profesora starověkých dějin a literatury na Oklahomské univerzitě Kyle Harpera, která v originále vyšla roku 2017, mohla už o tři roky později leckomu znít jako temné, právě se naplňující proroctví. Autor totiž hlavní podíl na zániku největšího impéria starověkého světa připisal na vrub klimatickým změnám v kombinaci s pandemií tzv. justiniánského moru, který se objevil na pobřeží Egypta roku 541. Už reflexe naší vrstve před zkratkovitou aktualizací „historických paralel“.

Originální název recenzované knihy zní *The*

Fate of Rome (tedy „Osudy Říma“) a vystihuje její široké časové i tematické rozpětí lépe než český titul. Překladač náročného textu však není téměř co vytknout. Základní časová osnova Harperovy knihy se příliš neliší od klasického díla Edwarda Gibbona z konce 18. století. Narativním východiskem se mu stal „nejšťastnější věk Říma“

hypotézy v pravém slova smyslu, ale spíše o akcentaci určitého faktoru či faktorů, které dotýčný či dotýčná považují za klíčové. Z nejfrekventovanějších můžeme zmínit vpády barbarů, neudržitelně rostoucí náklady na správu a obranu, úpadek legitimacy nebo nepříznivé environmentální faktory. Jak napovídá podtitul knihy,

byla dezintegrace říše dávno v plném proudu. Přestože se Harper odvolává na řadu odborných studií, není přírodovědcem a přední specialisté oboru se k jeho souhrnným vývodům stavějí přinejmenším rezervovaně. Negativní proměny klimatu podle nich rozhodně nezasáhly Středomoří rovnoměrně a je otázka, zda chladné období netr-

Údajně bylo už vysloveno nejméně 210 hypotéz snažících se vysvětlit příčiny zániku římské říše...

okolo poloviny 2. století n. l. Následující líčení amplitud vzletů a pádů impéria nicméně překračuje symbolický rok 476 a končí expanzí islámu na území východořímské říše ve třicátých a čtyřicátých letech 7. století.

Snad po vzoru svých starověkých informátorů Harper, vynikající znalec historických reálií, načrtnul literárně podmanivou fresku posledních staletí římských dějin, přístupnou i neodbornému čtenáři. Sympatická radost z vyprávění má však i odvrácenou stranu. Desítky obširných, psychologizujících medailonů historických postav, které měly naplnit jednotlivé etapy římských dějin životem, nakonec spíše zatemňují argumentační linii i odborný přínos knihy. A především byly na oltář čtivosti obětovány formulace metodologických východisek i ukotvení hlavních stanovisek autora v dosavadním odborném diskurzu, jež jsou však dnes v případě tak komplexního tématu nezbytné.

Údajně bylo už vysloveno nejméně 210 hypotéz snažících se vysvětlit příčiny zániku římské říše. Obvykle přitom nejde o konkurenční

autor svou pozornost obrací primárně posledním zmíněným směrem. Rozhodně není první, kdo vlivům přírodního prostředí přisuzuje důležitost, díky obrovskému pokroku přírodních věd však disponuje daty, o kterých se historikům a archeologům ještě před nedávnem ani nezdálo. Ani ona se však neobejdou bez složité interpretace.

Pokud jde o proměny klimatu v době Říma, skládá Harper informace po vzoru současné historické klimatologie vedle písemných zmínek o povodních či hladomorech také z pestrého archivu záznamů uložených v ledovcových jádrech, letokruzích stromů, jeskynních krápnících, jezerních sedimentech a podobně. Na základě kombinace těchto „proxdat“ dospívá k závěru, že trajektorie římských dějin v podstatě kopírovala trajektorii postupně se zhoršujícího klimatu, což vlastně implikuje nevyhnutelnost kolapsu. Po tzv. klimatickém optimu měla následovat (nepřesvědčivě definovaná) rozkolísaná etapa a po roce 450 pak údajně strašlivá „pozdne antická doba ledová“. Problém je, že v té době už

valo jen několik desetiletí. Druhým jezdcem apokalypsy měly být epidemie, jejichž šíření usnadňovala lidnatost a vnitřní provázanost říše. Římané jich překonali už dříve několik, právě 5. století, kdy došlo ke zhroucení západní části říše, však bylo z tohoto hlediska paradoxně obdobím klidu. Zásadní podíl na úpadku východní části říše měla podle Harpera mít až první pandemie dýmějového moru v dějinách, okolo poloviny 6. století.

Autor se hlásí k dnes často skloňovanému konceptu *resilience* (odolnosti), podle nějž mají všechny lidské společnosti schopnost se do jisté míry vyrovnat se změnou podmínek a adaptovat se na ně. Římanům se to povedlo několikrát. Jedním z nejobtížnějších úkolů historika je rozplést složité klubko příčin a následků velkých historických procesů. Na rozdíl od kriminalistiky však historiografie přestala na nalezení jediného viníka věřit už v sedmdesátých letech minulého století. ▀

Ivo ŠTEFAN